

พลวัตผ้าทอมือของไทย*

THE DYNAMICS OF THAI HANDWOVEN TEXTILES

อุมพร จรูญโรจน์*, พรพันธุ์ เขมคุณาศัย

Umaporn Jaroonroj*, Pornpan Khemakhuasai

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย

Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, Thailand

*Corresponding author E-mail: umapornjaroonroj34@gmail.com

บทคัดย่อ

ผ้าเป็นสิ่งจำเป็นที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องนุ่งห่มหรือของใช้ในชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สั่งสมมายาวนานในแต่ละท้องถิ่น ลวดลาย เทคนิคการทอ และความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สื่อผ่านผ้า ล้วนเป็นผลผลิตของกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ข้ามรุ่น แสดงให้เห็นถึงระบบคุณค่า ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชุมชนในแต่ละยุคสมัย กระบวนการทอผ้ายังเป็นเวทีของการขัดเกลาทางสังคม ผ่านการฝึกฝน ฝึกคุณค่า และส่งเสริมบทบาทของสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้หญิงที่มีบทบาทสำคัญในการผลิตและถ่ายทอดองค์ความรู้ดั้งเดิม การทอผ้าจึงมิใช่เพียงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่ยังเป็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งหล่อหลอมขึ้นจากวัฒนธรรมท้องถิ่นและประสบการณ์ทางสังคม พัฒนาการของผ้าทอมือไทยในเชิงประวัติศาสตร์และพลวัตทางสังคมเกิดจากหลายปัจจัยร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นนโยบายของรัฐที่ส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น การเข้ามาของแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของผู้บริโภคที่ต้องการสินค้าเชิงวัฒนธรรมที่มีความร่วมสมัย ทั้งหมดนี้สะท้อนถึงการบูรณาการองค์ความรู้ดั้งเดิมเข้ากับแนวคิดร่วมสมัย เพื่อประยุกต์ลวดลาย เทคนิคการทอ และการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับตลาดยุคใหม่ ไม่ว่าจะเป็นสินค้าแฟชั่น เครื่องใช้ หรือของที่ระลึก การสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ จึงกลายเป็นประเด็นสำคัญที่กำหนดทิศทางความยั่งยืนของผ้าทอมือในอนาคต ผ้าทอมือแสดงถึงรากเหง้าของภูมิปัญญาท้องถิ่น และขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน

คำสำคัญ: พลวัตทางสังคม, ผ้าทอมือไทย, อัตลักษณ์ชุมชน, การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก

Abstract

Textiles are an essential element intricately linked to human life from birth to death. They serve not only as garments or daily necessities but also as powerful cultural artifacts that embody long-standing local heritage and indigenous wisdom. The patterns, weaving techniques, and symbolic meanings embedded in fabrics are products of intergenerational knowledge transmission, reflecting the values, beliefs, and ways of life of communities across different historical periods. The process of weaving also functions as a mechanism of socialization-instilling values, fostering discipline, and affirming roles within the community, especially among women,

*Received June 27, 2025; Revised July 26, 2025; Accepted July 29, 2025

who have traditionally played a central role in textile production and the preservation of traditional knowledge. Thus, weaving is not merely an economic activity but a socio-cultural process that shapes identity and instills pride within regional and local communities, rooted in cultural experience and collective memory. The historical development and sociocultural dynamics of Thai handwoven fabrics have been influenced by multiple factors, including government policies promoting the conservation and revitalization of local wisdom, the rise of the creative economy, and shifting consumer preferences toward culturally embedded yet contemporary products. These forces have driven an integration of traditional knowledge with modern design principles—manifested in the adaptation of patterns, techniques, and product forms to meet the demands of new markets, such as fashion, homeware, and souvenirs. Balancing cultural preservation with economic development has become a crucial issue in ensuring the long-term sustainability of handwoven textiles. These fabrics are not only tangible representations of local heritage but also serve as instruments for grassroots economic empowerment, community identity reinforcement, and the enhancement of Thailand's cultural image on the international stage.

Keywords: Social Dynamics, Thai Handwoven Textile, Community Identity, Grassroots Economic Development

บทนำ

ผ้าทอมือไทยเป็นศิลปหัตถกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชุมชนไทยมาอย่างยาวนาน จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ผ้าทอไม่ได้มีสถานะเป็นเพียงเครื่องนุ่งห่ม หากแต่เป็นสื่อกลางที่สะท้อนภูมิปัญญา ความเชื่อ และอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาของผ้าทอมือไทยจึงไม่ใช่เรื่องของรูปแบบทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของยุคสมัย

ในยุคดั้งเดิม ก่อนพุทธศตวรรษที่ 20 ผ้าทอถือเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวันและพิธีกรรมในชุมชน โดยมีการใช้วัสดุธรรมชาติในท้องถิ่น เช่น ฝ้าย และการย้อมสีจากพืช ภูมิปัญญาการทอผ้าถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะในกลุ่มสตรี ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการผลิตและเก็บรักษาความรู้พื้นบ้านเหล่านี้ไว้ในครัวเรือน ต่อมาในยุกอณาจักร (ราวพุทธศตวรรษที่ 20 - 24) ผ้าทอเริ่มมีบทบาททางสังคมมากขึ้น โดยถูกใช้เพื่อแสดงฐานะทางชนชั้นและยศศักดิ์ มีการพัฒนาเทคนิคการทอที่ซับซ้อน เช่น ลายจก และฝ้ายกดอก ในขณะเดียวกัน ผ้าทอก็กลายเป็นสินค้าที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนภายในชุมชนท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงสำคัญเกิดขึ้นในช่วงการเปิดประเทศปลายรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 เมื่ออิทธิพลตะวันตกและอุตสาหกรรมเข้ามามีบทบาทมากขึ้น วัตถุดิบจากภายนอกเริ่มแทนที่วัสดุพื้นบ้าน และผ้าทอมือถูกลดความสำคัญลง อย่างไรก็ตาม ยังมีการจัดเก็บผ้าพื้นเมืองในพิพิธภัณฑ์และบันทึกไว้ในฐานมรดกของชาติ กระแสการฟื้นฟูผ้าทอเกิดขึ้นอย่างเด่นชัดหลังปี พ.ศ. 2500 โดยเฉพาะผ่านโครงการพระราชดำริที่ส่งเสริมศิลปาชีพและวัฒนธรรมท้องถิ่น ศูนย์ศิลปาชีพในหลายพื้นที่เริ่มฟื้นฟูการทอผ้าให้กลับมาเป็นอาชีพเสริมของชุมชน พร้อมทั้งมีการรวบรวมองค์ความรู้เชิงระบบเกี่ยวกับลวดลาย เทคนิค และความหมายของผ้าไทย ในช่วงปลายทศวรรษ 2530 - 2540 กระแสโลกาภิวัตน์และการส่งเสริมวัฒนธรรมระดับประเทศเริ่มเข้ามามีบทบาท เช่น การรณรงค์ “ผ้าไทยใส่ให้สนุก” ทำให้ผ้าทอมือกลับมาอยู่ในกระแสอีกครั้ง พร้อมกับการพัฒนาการออกแบบให้ตอบโจทย์แฟชั่นร่วมสมัย และขยายตลาดสู่กลุ่มนักท่องเที่ยวที่สนใจวัฒนธรรม เมื่อเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ราวปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา ผ้าทอมือได้รับการยกระดับให้เป็นผลิตภัณฑ์ทาง

วัฒนธรรมที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ มีการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับการออกแบบสมัยใหม่ สร้างแบรนด์ สร้างเรื่องราว และแสดงถึง Soft Power ของไทยในเวทีโลก ผ่านแฟชั่น การประกวด และการส่งออก ในปัจจุบัน ผ้าทอมือเข้าสู่ยุคดิจิทัลร่วมสมัย ด้วยการใช้สื่อออนไลน์เป็นเครื่องมือในการสื่อสารอัตลักษณ์ สร้างตลาด และถ่ายทอดความรู้ เช่น การเล่าเรื่องลวดลายผ่าน Facebook, การขายผ่านแพลตฟอร์ม E-commerce หรือการจัดเวิร์กช็อปออนไลน์ ผ้าทอมือจึงไม่เพียงแต่เป็นศิลปะพื้นบ้านอีกต่อไป แต่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของนวัตกรรม วัฒนธรรมที่ตอบโจทย์การพัฒนาอย่างยั่งยืนในศตวรรษที่ 21

ผ้าทอมือของไทยเป็นศิลปหัตถกรรมที่มีความลึกซึ้งในด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ซึ่งสั่งสมมาตั้งแต่โบราณและสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน โดยเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ วิถีชีวิต และระบบเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง (สมหมาย หงษ์ทอง, 2562) ผ้าทอมือไม่ได้เป็นเพียงผลิตภัณฑ์ด้านวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้และเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งจะส่งผลต่อความภาคภูมิใจและความเข้มแข็งของชุมชนในระดับต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ในยุคปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจากการพัฒนาเทคโนโลยีและการเชื่อมโยงของเศรษฐกิจโลก การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลต่อบทบาทและสถานะของผ้าทอมือในสังคมไทยอย่างมาก ในบางพื้นที่ผ้าทอมือประสบกับภาวะเสื่อมถอยและความล้าหลัง เนื่องจากแรงกดดันจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันก็มีบางชุมชนที่สามารถปรับตัวและพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ระดับนานาชาติ ทำให้ผ้าทอมือกลายเป็นสินค้าหรูหราและมีมูลค่าสูงในตลาดโลก (จันทร์เพ็ญ วรณารักษ์ และคณะ, 2564)

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่เน้นความเร็วและประสิทธิภาพสูงสุดในกระบวนการผลิต อุตสาหกรรมสิ่งทอได้รับการปรับเปลี่ยนไปสู่การผลิตแบบมวลชนด้วยเทคโนโลยีขั้นสูง อย่างไรก็ตาม ผ้าทอมือไทยยังคงยึดมั่นในกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมที่อาศัยแรงงานมนุษย์และการถ่ายทอดความรู้ระหว่างรุ่นสู่รุ่น การดำรงอยู่ของงานหัตถกรรมดังกล่าว แม้จะถูกมองว่า “ล้าหลัง” ในทัศนะของภาคอุตสาหกรรมสมัยใหม่ แต่กลับมีบทบาทสำคัญในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสร้างมูลค่าเพิ่มผ่านแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผ้าทอมือไทยถือเป็นตัวแทนของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตชนบทและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละภูมิภาค การผลิตผ้าทอมือไม่เพียงแต่เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการที่บรรจุคุณค่าทางศิลปะ ประเพณี และความเชื่อของชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่การผลิตขนาดใหญ่ด้วยเครื่องจักรไม่สามารถถ่ายทอดได้อย่างแท้จริง ผ้าทอไทยไม่ได้หยุดนิ่งอยู่เพียงในฐานะมรดก หากแต่มี “พลวัต” หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากปัจจัยหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การศึกษา เทคโนโลยี หรือแรงกดดันจากโลกาภิวัตน์ (UNESCO, 2021) ซึ่งสิ่งนี้ทำให้ผ้าทอมือกลายเป็นหัวใจสำคัญของแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ซึ่งพยายามสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มผ่านการผสมผสานวัฒนธรรมและนวัตกรรมใหม่ ๆ (Napier, C. & Hansen, S. L., 2017) ดังนั้น พลวัตผ้าทอมือของไทยจึงมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ที่ผ่านการขัดเกลาทางสังคม ผ่านกระบวนการทอผ้าโดยเชื่อมโยงบูรณาการให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และเศรษฐกิจของแต่ละพื้นที่ โดยผู้เขียนได้รวบรวมคิดสรรเรื่อง อันได้แก่ ประวัติศาสตร์ผ้าทอสู้ พลวัตผ้าทอมือ การขัดเกลาทางสังคมผ่านกระบวนการทอผ้า และผ้าทอมือสร้างมูลค่าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ มีรายละเอียด ดังนี้

ประวัติศาสตร์มีชีวิตผ้าทอของไทย

รากฐานของการทอผ้าในสุวรรณภูมิ ก่อน พ.ศ. 1000 - พ.ศ. 1000 พบหลักฐานการใช้เส้นใยธรรมชาติ ที่ถักทออย่างง่ายในแหล่งโบราณคดีในลุ่มแม่น้ำโขงและลุ่มน้ำเจ้าพระยา โดยมีการใช้เปลือกไม้หรือเส้นใยฝ้ายพื้นบ้าน มาทำเป็นเสื้อผ้า (Chantrisorn, R. et al., 2018) การใช้ก๊ทอแบบดั้งเดิมและการย้อมสีธรรมชาติด้วยเปลือกไม้ ใบไม้และดิน เริ่มปรากฏอย่างแพร่หลายในวัฒนธรรมโบราณ ต่อมาในสมัยสุโขทัย ช่วงเวลาราว พ.ศ. 1781 - 1981

และสมัยอยุธยา พ.ศ. 1893 - 2310 การทอผ้าได้รับการพัฒนาทั้งในแง่เทคนิคและสุนทรียะ โดยมีการผลิตผ้าไหม ผ้าฝ้าย และผ้าทอลายซิด ซึ่งใช้ทั้งในราชสำนักและในพิธีกรรมทางศาสนา หลักฐานจากศิลาจารึก พงศาวดาร และวรรณคดีแสดงให้เห็นถึงบทบาทของผ้าในฐานะเครื่องบ่งบอกสถานะทางสังคม เช่น “ผ้ายกทอง” ที่ใช้ในราชพิธี และ “ผ้าแพร” สำหรับบุคคลชั้นสูง (กรมศิลปากร, 2550) ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2325 เป็นต้นมา ผ้าทอเริ่มผสมผสานกับอิทธิพลจากจีนและอินเดีย โดยเฉพาะในเขตเมือง เช่น กรุงเทพมหานคร นครศรีธรรมราช และเชียงใหม่ ผ้าลวดลายแบบจีนและลายกนกแบบไทยโบราณจึงถูกนำมาปรับใช้ร่วมกัน ในชนบท ช่างทอยังคงใช้กี่ทอแบบดั้งเดิม และพัฒนาเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละถิ่น เช่น ผ้าไหมแพรวา ผ้าซิด ผ้าฝ้าย ผ้าขึ้นตีนจก ฯลฯ

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม การผลิตผ้าโรงงานเข้ามาแทนที่ผ้าทอมือในชีวิตประจำวัน ทำให้จำนวนผู้ทอผ้าลดลงอย่างรวดเร็ว ในช่วงทศวรรษ 2500 - 2520 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวงทรงมีพระราชดำริในการฟื้นฟูศิลปาชีพ โดยเฉพาะการทอผ้า ส่งผลให้เกิด “มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ” และศูนย์การเรียนรู้หลายแห่งทั่วประเทศ (สำนักงานเลขาธิการ, 2561) ในศตวรรษที่ 21 ผ้าทอมือไทย ได้กลับมาได้รับความสนใจอีกครั้งในฐานะผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะภายใต้แนวคิด “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” (Creative Economy) ผ้าทอถูกนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย ทั้งแฟชั่น เสื้อผ้า กระเป๋า ของตกแต่งบ้าน โดยมีการผสมผสานเทคโนโลยีการผลิตและการตลาดสมัยใหม่ (UNESCO, 2021) การส่งเสริมจากภาครัฐ เช่น โครงการ OTOP, สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI), งานเทศกาลผ้าไทย และการจัดแฟชันโชว์ ในระดับประเทศ ทำให้ผ้าทอไทยกลายเป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศ (TCDC, 2020)

วัฒนธรรมมิใช่สิ่งหยุดนิ่ง หากเป็นกระบวนการที่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ขับเคลื่อนผ่านผู้คน สภาพแวดล้อม ความเชื่อ และการปรับตัวต่อเงื่อนไขของสังคมในแต่ละยุคสมัย แนวคิดเรื่อง “พลวัตของวัฒนธรรม” (Cultural Dynamics) จึงเกิดขึ้นเพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่องของวัฒนธรรม ไม่ว่าจะในแง่ของความหมายบริบทการใช้ หรือบทบาทในสังคม (Hall, S., 1997) ผ้าทอมือของไทยในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิตก็อยู่ภายใต้พลวัตนี้ เช่นกัน เดิมทีผ้าทอมือไม่ได้มีสถานะเป็นเพียงเครื่องนุ่งห่ม หากแต่เป็นสื่อกลางของพิธีกรรม ความเชื่อ และอัตลักษณ์ของชุมชน ลวดลาย สี และเทคนิคการทอทราไม่เพียงสะท้อนถึงความงาม แต่ยังบ่งบอกภูมิหลังทางสังคมของผู้สวมใส่ เช่น การใช้ผ้าแพรวาในพิธีแต่งงานของชาวภูไท (ผู้ไท) หรือผ้ายกในพิธีสำคัญของราชสำนัก (สมหมาย หงส์ทอง, 2562)

เมื่อสังคมไทยเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นสมัยใหม่ ระบบอุตสาหกรรม และเศรษฐกิจตลาด บทบาทของผ้าทอมือ จึงค่อย ๆ ขยับจากการผลิตเพื่อใช้ภายในครัวเรือนไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ ลวดลายที่เคยเป็นมรดกของท้องถิ่น กลายเป็นเครื่องมือสร้างรายได้ การสืบทอดจากแม่สู่ลูกในครัวเรือนถูกแทนที่ด้วยการฝึกอบรมในศูนย์เรียนรู้ หรือโครงการฝึกอบรม บางชุมชนใช้ไฟฟ้าแทนที่กระตักดั้งเดิม บางชุมชนผลิตเพื่อขายในตลาดนักท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลให้ลวดลายดั้งเดิมถูกปรับให้ “ตลาดนิยม” มากขึ้น (สุจิตรา จงรักษ์, 2561) อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ มิได้หมายถึง การสูญเสียวัฒนธรรม แต่คือ การต่อรอง การดัดแปลง และการปรับใช้วัฒนธรรมเดิมให้มีชีวิตอยู่ในสภาพสังคมใหม่ ซึ่งเป็นหัวใจของพลวัตทางวัฒนธรรม (Smith, L., 2006) ช่างทอผ้าในหลายชุมชนยังคงพยายามรักษาแก่นแท้ของลวดลายดั้งเดิม โดยผสมผสานเข้ากับดีไซน์สมัยใหม่ เช่น การสร้างแบรนด์ผ้าทอที่ระบุแหล่งกำเนิดที่ชัดเจน การรับรองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) หรือการออกแบบร่วมกับนักออกแบบแฟชั่น ทำให้ผ้าทอมือไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้ทั้งในตลาดท้องถิ่นและตลาดโลก

ผ้าทอมือจึงไม่ใช่วัตถุโบราณแต่นับว่าเป็นมรดกที่มีชีวิต (Living Heritage) ที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย ผู้คน และบริบทของสังคม แต่ยังคงรักษาแก่นทางวัฒนธรรมไว้ได้อย่างยืดหยุ่นและสง่างาม การเข้าใจพลวัตของวัฒนธรรม ผ้าทอมือ จึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับการอนุรักษ์ที่ไม่จำกัดอยู่ในพิพิธภัณฑ์ หากเป็นการสืบสานที่มีการใช้งานจริง ในชีวิตร่วมสมัย โดยที่ชุมชนยังคงเป็นเจ้าของความรู้และความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนสร้าง

การขัดเกลาทางสังคมผ่านกระบวนการทอผ้าของไทย

อัตลักษณ์ของท้องถิ่น ถือเป็นรากฐานสำคัญของความมั่นคงทางวัฒนธรรม (Smith, L., 2006) โดยการมีวัฒนธรรมร่วมที่ชัดเจนและสามารถถ่ายทอดผ่าน “ผ้าทอมือ” ทำให้ชุมชนสามารถยืนยันตัวตนของตนเองท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ ผ้าทอมือไทยในแต่ละภูมิภาคก็มีลวดลายเฉพาะถิ่นที่แตกต่างกัน แต่ละลวดลายไม่เพียงแต่สะท้อนรสนิยมทางศิลปะ แต่ยังสะท้อนรากทางชาติพันธุ์ ความเชื่อ และวิถีชีวิตของกลุ่มชนในพื้นที่นั้น ๆ อย่างลึกซึ้ง

ภาคอีสาน ผ้าแพรวาเป็นผ้าทอที่โดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท (ผู้ไท) โดยเฉพาะในจังหวัดกาฬสินธุ์ ลวดลายที่ซับซ้อน เช่น ลายนาคร ลายดอกพิกุล ลายหงส์ มักมีความหมายเชื่อมโยงกับพุทธศาสนาและจักรวาล ผ้าแพรวามีสถานะเป็น “ผ้าอารยะ” ที่ใช้เฉพาะในงานพิธี เช่น การแต่งงาน การถวายพระ หรือการฟ้อนรำเฉลิมฉลองในงานบุญ (สุจิตรา จงรักษ์, 2561) ในภาคเหนือ ผ้าตีนจกของชาวไทยวน เช่น อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ หรือจังหวัดลำพูน มีเอกลักษณ์อยู่ที่ลายจกมือซับซ้อน เช่น ลายน้ำไหล ลายดาวล้อมเดือน และลายขอ ซึ่งเป็นลายพระราชนิยมของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวงในการอนุรักษ์ผ้าไทยส่งผลให้ผ้าตีนจกกลับมาได้รับความนิยมอีกครั้ง ผ้าตีนจกนิยมใช้ในงานมงคล และเป็นผ้าสำหรับ “แต่งองค์ทรงศีล” ของสตรีในพิธีกรรมล้านนา ส่วนภาคใต้ มีผ้ายกทองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นผ้าทอที่ละเอียดประณีตโดยใช้ด้ายเงินด้นทอง ลวดลายได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียและศาสนาฮินดู เช่น ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายเทพพนม นิยมใช้เฉพาะในงานมงคลระดับสูง ผ้ายกทองจึงถูกมองว่าเป็นเครื่องหมายแห่งเกียรติยศของผู้สวมใส่ (กรมศิลปากร, 2559)

ในหลายพื้นที่ ผ้าทอมือยังผูกพันกับพิธีกรรมทางวิญญาณ เช่น พิธีกรรมของชาวบ้านในเขตขุนไพร จังหวัดนครพนม จะมีการใช้ผ้าแพรวาเป็นผ้าพระผูกหรือผ้าคาดหน้าผีเพื่อสื่อถึงการเชื่อมโยงระหว่างโลกมนุษย์กับผิบรรพบุรุษและธรรมชาติ (สุจิตรา จงรักษ์, 2561) ผ้าทอจึงกลายเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ ไม่ใช่เพียงเครื่องนุ่งห่ม หากแต่เป็น “ภาษา” ทางวัฒนธรรมที่ยืนยันรากเหง้าและความศรัทธาของชุมชน การปรากฏตัวของผ้าทอในพิธีต่าง ๆ มิได้เป็นเพียงการใช้สอย หากยังเป็นการยืนยันสถานะทางวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ และเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้เสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม (Communal Ownership) ต่อทรัพย์สินทางวัฒนธรรมของตนเอง ความสามารถของผ้าทอมือในการรักษาและแสดงอัตลักษณ์จึงเป็นเครื่องยืนยันว่าผ้าทอไม่เพียงเป็นวัตถุทางวัฒนธรรม แต่คือ พลังทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต

พลวัตของผ้าทอมือไทยในยุคปัจจุบัน สะท้อนถึงการเปลี่ยนผ่านจากหัตถกรรมพื้นบ้านสู่สินค้าวัฒนธรรมร่วมสมัยที่มีมูลค่าเชิงเศรษฐกิจและอัตลักษณ์ ผ้าทอจึงไม่เพียงเป็นเครื่องนุ่งห่ม หากแต่เป็นสื่อกลางของภูมิปัญญา การสร้างสรรค์ และความยั่งยืนของชุมชนในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยจะเห็นได้ ดังนี้

การสร้างคุณค่าใหม่ (Value Reconfiguration)

“การสร้างคุณค่าใหม่” หรือ Value Reconfiguration ซึ่งหมายถึงกระบวนการปรับเปลี่ยนคุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม หรือเศรษฐกิจของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ โดยที่ยังคงรักษาแก่นสารดั้งเดิมไว้ในรูปแบบที่เปลี่ยนแปลง (Hartley, J. et al., 2013) สำหรับผ้าทอมือไทย การสร้างคุณค่าใหม่มิใช่การละทิ้งอดีต แต่คือการตีความและนำอดีตกลับมาใช้ใหม่อย่างมีความหมาย ในอดีต ผ้าทอมือมีสถานะเป็นเครื่องใช้ภายในครัวเรือน และประกอบพิธีกรรม เช่น ผ้าแพรวาในงานมงคล ผ้าตีนจกในพิธีแต่งงาน หรือผ้ายกในราชพิธี ปัจจุบัน ผ้าทอมือได้เคลื่อนตัวเข้าสู่พื้นที่ของตลาด เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และวัฒนธรรมร่วมสมัย กลายเป็นส่วนหนึ่งของแฟชั่นงานออกแบบ งานตกแต่งภายใน และอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผ้าทอจึงเปลี่ยนสถานะจาก “ของใช้” เป็น “ผลิตภัณฑ์มีเรื่องราว” หรือ Cultural Product with Identity ซึ่งเชื่อมโยงผู้บริโภคกับบริบททางวัฒนธรรมของชุมชนผู้ผลิต (UNESCO, 2021)

พลวัตสำคัญอีกประการ คือ “การบูรณาการองค์ความรู้ใหม่เข้ากับองค์ความรู้ดั้งเดิม” เช่น การฝึกอบรมช่างทอรุ่นใหม่ในด้านการตลาด การบริหารจัดการแบรนด์ การถ่ายภาพสินค้า หรือแม้กระทั่งการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลในการขายสินค้า ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าช่างฝีมือจะละทิ้งรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง แต่เป็นการสร้างระบบความรู้ใหม่ที่ “เชื่อมอดีตกับอนาคต” (Throsby, D., 2001) ทำให้ผ้าทอมือกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจในฐานะสินค้าที่มีทั้งมูลค่าทางวัฒนธรรมและมูลค่าทางเศรษฐกิจในตัวเอง

กระบวนการสร้างคุณค่าใหม่ของผ้าทอมือที่เกิดจากการผสมผสานอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ผ่านการตีความใหม่ การออกแบบ การพัฒนาตลาด และการมีส่วนร่วมของชุมชนในฐานะเจ้าของวัฒนธรรม การสร้างคุณค่าใหม่จึงไม่เพียงเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ แต่ยังเสริมสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ และศักดิ์ศรีของผู้ผลิตผ้าทอมือไทยในโลกที่เปลี่ยนแปลง

เทคโนโลยีและการตลาดดิจิทัล

ปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดทิศทางของเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม “ผ้าทอมือไทย” ซึ่งเป็นผลผลิตจากภูมิปัญญาชุมชนและมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน ก็กำลังเผชิญกับพลวัตสำคัญ นั่นคือ การปรับตัวเข้ากับโลกดิจิทัลทั้งในแง่ของกระบวนการผลิต การสื่อสารคุณค่า และการจัดจำหน่าย ซึ่งส่งผลต่อทั้งโครงสร้างของชุมชนผู้ผลิต และการรับรู้ของผู้บริโภคในระดับสังคม (UNESCO, 2021); (Hartley, J. et al., 2013)

เทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงห่วงโซ่คุณค่าของผ้าทอมือไทยในหลายระดับ โดยเฉพาะในด้าน “การตลาด” และ “การเชื่อมโยงกับผู้บริโภค” ในอดีต ผ้าทอมือส่วนใหญ่มักจำหน่ายในงานเทศกาลท้องถิ่น หรือผ่านพ่อค้าคนกลาง แต่ปัจจุบันช่างทอมือจำนวนมากได้เรียนรู้การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น Facebook, Instagram, LINE OA และ TikTok เพื่อสื่อสารเรื่องราวของผ้าทอ เผยแพร่กระบวนการผลิต และสร้างปฏิสัมพันธ์กับลูกค้าโดยตรง (TCDC, 2020); (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2564) แนวโน้มนี้ทำให้เกิด “ตลาดแบบไร้พรมแดน” ที่เปิดโอกาสให้ช่างฝีมือในท้องถิ่นสามารถเข้าถึงผู้บริโภคทั้งในประเทศและต่างประเทศได้โดยไม่ต้องพึ่งพาโครงสร้างการค้าแบบดั้งเดิม

ด้านการผลิตนั้น เทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทในกระบวนการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น การใช้ซอฟต์แวร์ออกแบบลายผ้า การพิมพ์ดิจิทัลบนเส้นใยธรรมชาติ และการทดลองวัสดุใหม่ผสมผสานระหว่างเส้นใยพื้นบ้านกับเส้นใยรีไซเคิล (WIPO, 2022) แม้เทคโนโลยีจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยเพิ่มศักยภาพให้ช่างทอผ้า แต่ก็มีความท้าทายหลายประการ โดยเฉพาะเรื่องความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยีของช่างทอสูงวัย การลอกเลียนแบบในโลกออนไลน์ โดยไม่ให้เครดิตต่อแหล่งที่มา และความเสี่ยงที่รากเหง้าทางวัฒนธรรมจะค่อย ๆ ถูกกลืนจนเหลือเพียง “ลวดลายเพื่อการค้า” ซึ่งอาจกลายเป็นการทำลายคุณค่าทางวัฒนธรรมในระยะยาว (Smith, L., 2006); (Throsby, D., 2001) กรมทรัพย์สินทางปัญญามีการจัดทำฐานข้อมูลผ้าทอเพื่อเก็บรักษาลวดลายประจำถิ่นในรูปแบบดิจิทัล เพื่อป้องกันการลอกเลียนแบบโดยไม่ได้รับอนุญาตและใช้ประกอบการขึ้นทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาในระดับชุมชน (กรมทรัพย์สินทางปัญญา, 2565)

การมีกลไกสนับสนุนตนเองของผ้าทอมือของไทย

ภายใต้บริบทเศรษฐกิจโลกที่เน้นการแข่งขัน เสรีนิยมทางการค้า และเทคโนโลยีดิจิทัลที่เปลี่ยนพฤติกรรมผู้บริโภค ผ้าทอมือไทยต้องเผชิญกับความท้าทายหลายด้าน ทั้งแรงกดดันด้านราคา การลอกเลียนแบบลวดลาย การเข้าถึงตลาด และการสืบทอดทักษะที่ลดลง แต่ในขณะเดียวกัน ชุมชนผู้ผลิตผ้าทอก็แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการสร้าง “กลไกการสนับสนุนตนเอง” (Self-sustaining Mechanisms) ที่มีทั้งโครงสร้างทางสังคม เครือข่ายวัฒนธรรม

และระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกันอย่างเหนียวแน่น (UNESCO, 2021); (Porter, M. E., 1998)

หนึ่งในกลไกพื้นฐานของการอยู่รอดของผ้าทอมือ คือ การรวมกลุ่มกันของช่างฝีมือในรูปแบบกลุ่มแม่บ้าน วิสาหกิจชุมชน หรือกลุ่มอาชีพที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งสร้างความยืดหยุ่นสูงในการผลิตและแบ่งปันทรัพยากร (ภาวิณี บุญลือ, 2563) กลไกนี้อาศัยเครือข่าย ความสัมพันธ์ระหว่างรุ่น และการสื่อสารภายในหมู่บ้านเพื่อรักษาทักษะ และมาตรฐานคุณภาพ โดยเฉพาะการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านแม่สู่ลูกในครอบครัว ซึ่งเป็นรูปแบบที่ยังคงพบได้ อย่างชัดเจนในภาคอีสานและภาคเหนือของไทย (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2564) กลไกการเรียนรู้และการจัดการวัตถุดิบ เช่น คราม เปลือกไม้ และฝ้ายพื้นบ้าน เป็นอีกกลไกหนึ่งที่ช่วยให้ชุมชนมีความมั่นคงในด้านวัตถุดิบและควบคุม ต้นทุนการผลิตได้ ตัวอย่างเช่น กลุ่มผ้าทอย้อมครามบ้านนาขาม จังหวัดสกลนคร ได้ใช้วิธีการปลูกครามและฝ้าย ในระบบเกษตรอินทรีย์ และพัฒนาระบบการหมักครามที่สอดคล้องกับฤดูกาล เพื่อรักษาคุณภาพและความปลอดภัย ในการผลิต (สุนทรี แก้วปัญญา, 2561)

ชุมชนผ้าทอจำนวนมากพัฒนาเครือข่ายระหว่างหมู่บ้าน เช่น “เครือข่ายผ้าทอพื้นเมืองล้านนา” ที่รวมกลุ่ม ช่างทอจากหลายจังหวัดภาคเหนือ เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ร่วมพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์ และร่วมจัดกิจกรรมเผยแพร่ เช่น งานมหกรรมผ้าทอ หรือเวิร์กช็อปการย้อมสีธรรมชาติ (Gibson, C. & Kong, L., 2005); (สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่, 2563) กลไกใหม่ที่ชุมชนพัฒนาขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ คือ การสร้างแบรนด์ผ้าทอท้องถิ่น เพื่อแข่งขัน ในตลาดที่หลากหลาย เช่น แรนด์ “ลายขิดบัวแดง” จากอำเภอพรรณานิคม ที่ผสมผสานลวดลายประเพณีกับ ดีไซน์ร่วมสมัย และเผยแพร่ผ่าน Instagram และ TikTok ไม่เพียงเพิ่มรายได้ แต่ยังสร้างการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ ในการออกแบบและทำคอนเทนต์ (Hartley, J. et al., 2013); (สุนิสา โพธิ์พรม, 2565)

กลไกการสนับสนุนตนเองของผ้าทอมือของไทยเกิดจากการผสมผสานระหว่างทุนทางวัฒนธรรม ความรู้ ท้องถิ่น เครือข่ายความสัมพันธ์ และการปรับตัวเชิงกลยุทธ์ของชุมชนต่อโลกสมัยใหม่ สิ่งเหล่านี้มิได้เกิดจากภายนอก หรือการพึ่งพิงนโยบายรัฐเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นพลังจากภายในที่สามารถสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคมให้กับผ้าทอมือไทยในระยะยาว

ผ้าทอมือสร้างมูลค่าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์

พลวัตของผ้าทอมือในระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีลักษณะเด่น คือ “เป็นการต่อรอยระหว่างอดีตกับปัจจุบัน” อันหมายถึง การที่ช่างทอผ้าในชุมชนยังคงสืบทอดลวดลายโบราณ เช่น ลายแพรวาในภาคอีสาน ลายตีนจกใน ภาคเหนือ หรือลายพุ่มข้าวบิณฑ์ในภาคใต้ ซึ่งเป็นเครื่องหมายแสดงตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์และท้องถิ่น ขณะเดียวกัน ก็มีการปรับลวดลาย สีส้น และเนื้อผ้าให้สอดคล้องกับรสนิยมของผู้บริโภคในยุคใหม่ เช่น การออกแบบร่วมกับ นักออกแบบแฟชั่น การใช้เส้นใยธรรมชาติที่ย้อมสีจากพืชท้องถิ่น หรือการพัฒนาแบรนด์ผ้าทอของแต่ละหมู่บ้าน (สมหมาย หงส์ทอง, 2562) เมื่อความต้องการของผู้บริโภคในยุคโลกาภิวัตน์ส่งผลให้ชุมชนผู้ผลิตต้องปรับตัว เพื่อความอยู่รอดในตลาด มีการออกแบบลายผ้าใหม่ร่วมกับนักออกแบบแฟชั่น การเลือกใช้เส้นใยธรรมชาติที่ย้อม ด้วยสีจากพืชท้องถิ่นเพื่อรองรับกระแสรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมถึงการพัฒนาแบรนด์ผ้าทอในระดับหมู่บ้าน เช่น “ย้อมครามนาขาม” จังหวัดสกลนคร หรือ “ผ้าฝ้ายดอยฮิว” จังหวัดลำปาง ซึ่งสะท้อนการเปลี่ยนบทบาทของ ช่างทอจาก “ผู้ผลิตเพื่อใช้” ไปสู่ “ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม” (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์, 2564)

การตลาดสมัยใหม่ยังเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อพลวัตผ้าทอมือ เช่น การใช้โซเชียลมีเดียในการประชาสัมพันธ์ ผลิตภัณฑ์ การสร้างเรื่องเล่าของผืนผ้าผ่านกลยุทธ์ Storytelling หรือแม้แต่การใช้ระบบ E-commerce เพื่อขยาย ตลาดจากท้องถิ่นสู่ระดับประเทศและต่างประเทศ ส่งผลให้ผ้าทอมือกลายเป็นสินค้าเชิงวัฒนธรรมที่สามารถสร้าง มูลค่าได้อย่างยั่งยืนในระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตาม พลวัตนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทาย เช่น การผลิต ที่เน้นปริมาณอาจลดทอนคุณค่าทางจิตวิญญาณของลวดลายดั้งเดิม หรือการที่ผ้าทอถูกแปรรูปเป็นสินค้าเชิงพาณิชย์

โดยปราศจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเจ้าของวัฒนธรรม ซึ่งอาจนำไปสู่การลอกเลียนและการแปรเปลี่ยนวัฒนธรรม โดยปราศจากความเคารพ ดังนั้น แนวทางการส่งเสริมผ้าทอมือในบริบทเศรษฐกิจสร้างสรรค์ จึงต้องดำเนินควบคู่กับการคุ้มครองทรัพย์สินทางวัฒนธรรม และส่งเสริมสิทธิความเป็นเจ้าของของชุมชนอย่างแท้จริง (UNESCO, 2021); (Smith, L., 2006)

พลวัตของผ้าทอมือในระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ไม่เพียงแต่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ แต่ยังสะท้อนการเปลี่ยนผ่านเชิงวัฒนธรรมระหว่าง “การอนุรักษ์” และ “การปรับตัว” ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในอัตลักษณ์ท้องถิ่นและโครงสร้างทางสังคม เพื่อให้การพัฒนานั้นไม่เพียงยั่งยืนในเชิงเศรษฐกิจ แต่ยังมีคามยั่งยืนในมิติทางวัฒนธรรมด้วย

สรุป

ผ้าทอมือของไทยเป็นศิลปหัตถกรรมที่สะท้อนภูมิปัญญา วิถีชีวิต และความเชื่อของชุมชนในแต่ละภูมิภาค โดยมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จากการเป็นของใช้ในครัวเรือนและพิธีกรรม สู่ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ แนวคิดเรื่อง “พลวัตทางวัฒนธรรม” อธิบายการเปลี่ยนแปลงที่ผ้าทอมือต้องเผชิญ ทั้งด้านเทคนิค รูปแบบ และบทบาททางเศรษฐกิจและสังคม อัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของผ้าทอ เช่น ผ้าแพรวา ผ้าตีนจก และผ้ายกทอง แสดงให้เห็นรากเหง้าและความศรัทธาของชุมชน การเข้าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ทำให้ผ้าทอมือปรับตัวด้วยการผสมผสานลวดลายดั้งเดิมกับดีไซน์ร่วมสมัย รวมถึงการสร้างแบรนด์และเรื่องเล่าเชิงวัฒนธรรม การสร้างคุณค่าใหม่ที่ธำรงรักษาแก่นทางวัฒนธรรมไว้ในรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับโลกปัจจุบัน เทคโนโลยีดิจิทัลที่เข้ามามีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการผลิต การสื่อสาร และการตลาด โดยเฉพาะการใช้โซเชียลมีเดียและ E-commerce ในการเข้าถึงผู้บริโภค การสนับสนุนตนเองของชุมชนผ่านการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และเครือข่ายผ้าทอ ทำให้เกิดความมั่นคงทั้งด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ผ้าทอมือไทย จึงไม่เพียงเป็นมรดกทางวัฒนธรรม หากแต่เป็นพลังทางเศรษฐกิจ สังคม และอัตลักษณ์ของชุมชนที่มีชีวิต พลวัตของผ้าทอมือของไทยจึงมิได้ หมายถึง การรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้อย่างหยุดนิ่ง แต่เป็นการเคลื่อนไหวและปรับตัวของงานหัตถกรรมพื้นบ้านให้สอดคล้องกับบริบทของยุคสมัยที่ยังคงสะท้อนภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นกลไกสำคัญในการทำให้ผ้าทอมือไทยไม่เพียงดำรงอยู่ในพิพิธภัณฑ์หรือเทศกาลวัฒนธรรม แต่สามารถมีบทบาททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในชีวิตจริงของคนไทยและประชาคมโลกได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (2565). แนวทางการคุ้มครองลวดลายผ้าทอมือในระบบทรัพย์สินทางปัญญา. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงพาณิชย์.
- กรมศิลปากร. (2550). การแต่งกายและผ้าในประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กรมศิลปากร.
- _____. (2559). ภูมิปัญญาการทอผ้าไทย. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2564). ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจสร้างสรรค์วัฒนธรรมท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม.
- จันทร์เพ็ญ วรรณารักษ์ และคณะ. (2564). การรับรู้คุณค่าการผลิตผ้าทอมือแบบมีจิตสำนึกที่มีผลต่อความตั้งใจกลับมาซื้อผ้าทอมือของลูกค้าใน จังหวัดสุพรรณบุรี. วารสารรัฐศาสตร์รอบรู้และสหวิทยาการ, 4(1), 1-11.
- ภาวิณี บุญลือ. (2563). การบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารวิจัยสังคมศาสตร์, 7(1), 55-70.

- สมหมาย หงษ์ทอง. (2562). ผ้าทอมือไทย: มรดกแห่งวิถีไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่. (2563). รายงานการขับเคลื่อนเครือข่ายผ้าทอล้านนา. เชียงใหม่: กระทรวงวัฒนธรรม.
- สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์. (2564). รายงานอุตสาหกรรมสร้างสรรค์: ผ้าไทยสู่สากล. กรุงเทพมหานคร: สศร.
- สำนักกราชเลขาธิการ. (2561). มุลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ: 40 ปีแห่งการสืบสานงานหัตถกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพระราชวัง.
- สุจิตรา จงรักษ์. (2561). ภูมิปัญญาผ้าทอมือกับการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์, 20(2), 45-62.
- สุนทรี แก้วปัญญา. (2561). การจัดการวัตถุดิบของกลุ่มผ้าฝ้ายย้อมครามบ้านนาขาม. วารสารศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน, 13(2), 89-105.
- สุนิสา โพธิ์พรม. (2565). การใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลในการตลาดผ้าทอพื้นเมือง. วารสารนวัตกรรมสื่อและการสื่อสาร, 9(1), 34-49.
- Chantrisorn, R. et al. (2018). Archaeological evidence of prehistoric weaving in Thailand. *Journal of Southeast Asian Archaeology*, 26(3), 215-232.
- Gibson, C. & Kong, L. (2005). Cultural economy: A critical review. *Progress in Human Geography*, 29(5), 541-561. <https://doi.org/10.1191/0309132505ph567oa>.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. London: Sage Publications.
- Hartley, J. et al. (2013). *Key concepts in creative industries*. London: SAGE Publications.
- Napier, C. & Hansen, S. L. (2017). Understanding cultural enterprise: practices for sustainable development. *Journal of Arts Management, Law, and Society*, 47(2), 68-81.
- Porter, M. E. (1998). *Clusters and the new economics of competition*. Retrieved March 25, 2024, from <https://shorturl.asia/QycOB>
- Smith, L. (2006). *Uses of heritage*. London: Routledge.
- TCDC. (2020). *Creative Thailand: Annual Report 2020*. Bangkok: Thailand Creative & Design Center.
- Throsby, D. (2001). *Economics and culture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- UNESCO. (2021). *Creative economy report: Cultural and creative industries*. Paris: United Nations.
- WIPO. (2022). *IP and textiles: Traditional designs and protection mechanisms*. Geneva: World Intellectual Property Organization.